QASHQADARYODA ZIYORAT TURIZMNING TARIXIY YO'NALISHLARI

Asadova Adolat Narzilloyevna
Qarshi tuman "Inson" Ijtimoiy Markazi ijtimoiy xodimi
E-mail: adolatasadova42@gmail.com

Qabul qilindi: 23.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 24.10.2025
Tasdiqlandi: 25.10.2025

Kalit so‘zlar:
Qashqadaryo, ziyorat turizmi, tarixiy maskanlar, madaniy meros, turizm rivoji.

Ключевые слова:
Кашкадарья, паломнический туризм, святые места, культурное наследие, развитие туризма.

Key words:
Kashkadarya, pilgrimage tourism, historical sites, cultural heritage, tourism development.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmining shakllanishi, tarixiy ildizlari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Hududda mavjud bo‘lgan muqaddas ziyorat maskanlari, ularning ijtimoiy-madaniy ahamiyati hamda milliy merosni saqlashdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, ziyorat turizmi orqali hudud iqtisodiyotiga qo‘shilayotgan hissa, infratuzilma rivoji va zamonaviy turizm strategiyalarining ahamiyati haqida ma’lumot beriladi. Tadqiqotda tarixiy manbalar, mahalliy aholi fikrlari va zamonaviy turizm siyosati tahlil asosida o‘rganilgan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются исторические направления и этапы развития паломнического туризма в Кашкадарьинской области. Анализируется происхождение и значение святых мест региона, их роль в сохранении культурного наследия и развитии духовных традиций. Отмечается влияние паломнического туризма на экономику региона, развитие инфраструктуры и современные туристические стратегии. Исследование основано на исторических источниках, мнениях местного населения и анализе государственной политики в сфере туризма.

Annotation. This article explores the historical directions and stages of the development of pilgrimage tourism in the Kashkadarya region. It analyzes the origin and significance of sacred sites, their role in preserving cultural heritage, and their contribution to the spiritual and economic

development of the area. The study also highlights the impact of pilgrimage tourism on regional infrastructure and modern tourism strategies. The research is based on historical sources, local residents' opinions, and the analysis of contemporary tourism policies.

Kirish. Qashqadaryo viloyati O‘zbekistonning qadimiy tarixiy-madaniy markazlaridan biri sifatida ziyorat turizmi rivojida muhim o‘rin tutadi. Bu hudud qadimdan islom dini tarqalishida, ilm-fan, tasavvuf va ma’rifat markazlarining shakllanishida beqiyos ahamiyat kasb etgan. Qashqadaryoda joylashgan qadimiy obidalar, masjidlar, maqbaralar va ziyoratgohlar nafaqat diniy e’tiqod maskanlari, balki xalqning ma’naviy hayotini boyituvchi, milliy o‘zlikni mustahkamlovchi muqaddas joylardir. Ayniqsa, Qarshi, Shahrisabz, Kitob, G‘uzor kabi shaharlarda joylashgan tarixiy yodgorliklar va ziyorat joylari o‘zining qadimiyligi, me’moriy uslubi va ma’naviy qadriyati bilan nafaqat mahalliy, balki xorijiy sayyohlarni ham o‘ziga jalb etib kelmoqda. Bugungi kunda ziyorat turizmi nafaqat diniy-amaliy faoliyat sifatida, balki iqtisodiy va madaniy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Qashqadaryoda ziyorat turizmini rivojlantirish orqali yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda, infratuzilma modernizatsiya qilinmoqda, milliy hunarmandchilik, gastronomiya va xizmat ko‘rsatish tarmoqlari rivoj topmoqda. Shu bilan birga, bu soha mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida, aholining turmush darajasini oshirishda va milliy qadriyatlarni saqlashda katta ahamiyat kasb etadi. Ziyorat turizmining tarixiy yo‘nalishlarini o‘rganish, bir tomondan, xalqning diniy-ma’naviy merosini asrash va targ‘ib qilishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, zamonaviy turizm strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu maqsadda mazkur tadqiqotda Qashqadaryoda ziyorat turizmining shakllanish bosqichlari, tarixiy ildizlari, asosiy ziyorat maskanlari hamda ularning ijtimoiy-madaniy va iqtisodiy ahamiyati keng yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili. Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmining tarixiy shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlarini o‘rganish bo‘yicha ilmiy manbalar ziyorat maskanlarining diniy, madaniy va ijtimoiy ahamiyatini chuqur tahlil etgan. [1] Karimov (2016) o‘z tadqiqotida Qashqadaryo hududidagi ziyorat joylari islom sivilizatsiyasining tarixi bilan chambarchas bog‘liqligini, bu hududda tasavvuf maktablari va diniy-ma’rifiy markazlar faol bo‘lganini ta’kidlaydi. Muallifning fikricha, ziyorat maskanlari xalqni ma’naviy jihatdan birlashtiruvchi va milliy o‘zlikni shakllantiruvchi omil bo‘lib xizmat qilgan. [2] Rasulov (2019) esa Qashqadaryoda ziyorat turizmining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilib, sohada davlat siyosati va mahalliy tashabbuslarning uyg‘unlashuvi muhim ahamiyat kasb etayotganini qayd etadi. Unga ko‘ra, hududdagi turizm infratuzilmasining yaxshilanishi, yo‘llar, mehmonxonalar va

transport tizimining rivoji ziyoratchilar sonining ortishiga bevosita ta'sir ko‘rsatmoqda. [3] Abdullayev (2020) o‘z asarida Qashqadaryo viloyatida joylashgan mashhur ziyoratgohlar — Shayx Shamsiddin Kulol, G‘ijduvoniy, Xoja Doniyor kabi muqaddas joylarning tarixiy ahamiyatini tahlil qilib, ularni xalq orasida e'zozlanish sabablari bilan bog‘laydi. Tadqiqotda bu maskanlarning nafaqat diniy, balki tarixiy-madaniy meros sifatidagi o‘rni ham yoritilgan. [4] To‘xtayev (2021) tomonidan olib borilgan ilmiy ishda esa ziyorat turizmining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati tahlil qilingan bo‘lib, unda mahalliy aholi bandligini oshirish, hunarmandchilik va xizmat ko‘rsatish sohalarining kengayishida ziyorat turizmining o‘rni alohida ta'kidlanadi. Muallif bu jarayonni mintaqaning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga olib keluvchi omil sifatida baholaydi. [5] Yusupova (2022) esa o‘z tadqiqotida ziyorat turizmining madaniy diplomatiyadagi o‘rnini yoritadi, ya'ni Qashqadaryoda joylashgan tarixiy ziyorat maskanlari xorijiy sayyohlarni jalb etishda, xalqaro hamkorlikni mustahkamlashda va O‘zbekistonning madaniy imidjini oshirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilayotganini asoslaydi. Shu tariqa, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmi nafaqat diniy e'tiqod bilan bog‘liq faoliyat, balki tarix, madaniyat, iqtisodiyot va xalq diplomatiyasi sohalarini birlashtiruvchi ko‘p qirrali tizim sifatida shakllangan.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmining tarixiy yo‘nalishlarini o‘rganish maqsadida tarixiy, statistik, tahliliy va sotsiologik metodlardan kompleks tarzda foydalanildi. Avvalo, tarixiy yondashuv yordamida Qashqadaryo hududidagi ziyorat maskanlarining kelib chiqish manbalari, ularning shakllanish bosqichlari va islom sivilizatsiyasidagi o‘rni aniqlab chiqildi. Shu jarayonda qadimiy yozma manbalar, tarixiy hujjatlar, arxeologik topilmalar va mahalliy tarixchilarning asarlari asosiy manba sifatida o‘rganildi. Statistik tahlil usuli orqali esa Qashqadaryo viloyatida so‘nggi yillarda ziyorat turizmining rivojlanish dinamikasi, ziyoratchilar soni, mehmonxona va transport infratuzilmasi ko‘rsatkichlari hamda davlat tomonidan ajratilgan investitsiya hajmlari o‘rganildi. Sotsiologik metodlar doirasida esa mahalliy aholi, diniy ulamolar, turizm sohasi xodimlari hamda ziyoratchilar o‘rtasida so‘rovnomalar o‘tkazilib, ularning ziyorat turizmining ahamiyati, imkoniyatlari va muammolari haqidagi fikr-mulohazalari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida sifatli va miqdoriy ma'lumotlar to‘plandi, ular tahliliy jadval va grafiklar orqali tizimlashtirildi. Bundan tashqari, kuzatuv metodi yordamida Qashqadaryo viloyatidagi eng mashhur ziyoratgohlar — Shayx Shamsiddin Kulol maqbarasi, Xoja Doniyor ziyoratgohi, G‘uzor tumanidagi tarixiy qabristonlar va Shahrisabz atrofidagi qadimiy obidalar joyida o‘rganildi. Har bir ziyorat maskanining tarixiy ahamiyati, me'moriy xususiyatlari, ziyoratchilar oqimi va u yerda yaratilgan sharoitlar o‘rganilib, ularning turizm salohiyati aniqlashtirildi. Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy turizm nazariyalari, O‘zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish konsepsiyasi va UNESCO tomonidan ilgari surilgan

madaniy merosni saqlashga oid tamoyillar tashkil etdi. Olingan natijalar tahlilida solishtirma metoddan foydalanilib, Qashqadaryo viloyatidagi ziyorat turizmi Buxoro va Samarqand viloyatlaridagi o‘xshash yo‘nalishlar bilan taqqoslandi. Shu orqali hududning o‘ziga xos jihatlari, imkoniyatlari va rivojlanish istiqbollari aniqlab berildi. Mazkur tadqiqot metodlari uyg‘un holda qo‘llanilgani natijasida Qashqadaryoda ziyorat turizmining tarixiy, madaniy va iqtisodiy asoslari bo‘yicha kompleks ilmiy xulosalarga erishildi.

1-Jadval. Qashqadaryo viloyatidagi asosiy ziyorat maskanlari va ularning tarixiy ahamiyati

Ziyorat maskani nomi	Joylashgan hududi	Tarixiy davri / Shaxs nomi	Ahamiyati va xususiyatlari
Shayx Shamsiddin Kulol maqbarasi	Shahrisabz tumani	XIV asr, tasavvuf namoyandasi	Amir Temurning ustozlaridan biri, sufiylik ta’limotining yirik vakili, ziyoratchilar ko‘p tashrif buyuradigan joy
Xoja Doniyor ziyoratgohi	Qarshi shahri	XII–XIII asrlar	Qur’on tarixidagi payg‘ambarlardan biri Doniyor (Daniil)ga nisbat beriladi, xalq orasida muqaddas joy sifatida e’zozlanadi
Imom Termiziy maqbarasi	Termiz yaqinida (Qashqadaryoga yaqin)	IX asr, hadis ilmi olimi	Mashhur muhaddis, islom olamida e’tirof etilgan alloma maqbarasi, xalqaro ziyoratchilar tashrif buyuradigan maskan
G‘uzor ziyoratgohlari majmuasi	G‘uzor tumani	XIII–XVI asrlar	Qadimiy qabristonlar, mahalliy avliyolar maqbaralari joylashgan, diniy-ma’naviy markaz sifatida rivojlangan
Kitob tarixiy masjidi va qabristoni	Kitob tumani	XV–XVII asrlar	Hududiy ahamiyatga ega diniy markaz, mahalliy aholi uchun muqaddas joy, tarixiy me’moriy yodgorlik sifatida saqlanmoqda

Jadvalda Qashqadaryo viloyatida joylashgan mashhur ziyorat maskanlari, ularning joylashuvi, tarixiy davri va ahamiyati keltirilgan. Ushbu ziyoratgohlar

viloyatning diniy, madaniy va tarixiy merosini ifodalab, turizmning barqaror rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

Tadqiqot muhokamasi. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmi ko‘p asrlik tarixiy ildizlarga ega bo‘lib, bu soha hududning madaniy va ma’naviy hayotida muhim o‘rin egallaydi. Ziyorat turizmining rivojlanishi, avvalo, bu hududda shakllangan diniy-madaniy an’analar, buyuk allomalar, avliyolar va ularning maqbaralari bilan chambarchas bog‘liqdir. Masalan, Shayx Shamsiddin Kulol, Xoja Doniyor, Imom Termiziy kabi zotlarning ziyoratgohlari nafaqat diniy ahamiyat kasb etadi, balki tarixiy-madaniy merosning jonli namunasidir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Qashqadaryoda ziyorat turizmi faqat diniy-ma’naviy ehtiyojlarni qondirish bilan cheklanib qolmay, balki iqtisodiy faoliyatning muhim tarmog‘iga aylangan. Hududda so‘nggi yillarda turizm infratuzilmasining modernizatsiya qilinishi, yangi yo‘nalishlarning tashkil etilishi, mehmonxona va transport xizmatlari sifatining oshirilishi bu sohaning rivojlanish sur’atlarini tezlashtirgan. Ziyorat turizmi, ayniqsa, mahalliy aholi bandligini oshirish, kichik biznesni rivojlantirish va madaniy meros obyektlarini saqlashda muhim rol o‘ynamoqda. Shuningdek, respondentlar bilan o‘tkazilgan so‘rov natijalari shuni ko‘rsatdiki, ziyoratchilarning aksariyati (taxminan 68 foizi) Qashqadaryodagi muqaddas joylarga diniy e’tiqod bilan bir qatorda tarixiy qiziqish asosida tashrif buyuradi. Bu esa ziyorat turizmini madaniy va ma’rifiy turizm turlarining o‘zaro uyg‘unlashgan shakli sifatida baholash imkonini beradi. Tadqiqotda, shuningdek, ayrim muammolar ham aniqlangan: infratuzilmaning ba’zi tumanlarda yetarlicha rivojlanmagani, tarixiy obidalarni restavratsiya qilishda mutaxassislar yetishmasligi, turizm xizmatlari sifatining notekisligi bu soha rivojiga to‘siq bo‘layotgan omillar sifatida qayd etilgan. Shu bilan birga, hukumat tomonidan ziyorat turizmini rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan dasturlar, xususan, “Ziyorat turizmini rivojlantirish konsepsiyasi” hamda “Yangi O‘zbekiston — yangi turizm” tashabbuslari bu muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish imkonini bermoqda. Qashqadaryo viloyatining geografik joylashuvi, tabiiy landshafti va tarixiy-madaniy boyliklari uni nafaqat respublika, balki xalqaro miqyosda ham ziyorat turizmi markaziga aylantirish salohiyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ziyorat turizmi orqali mintaqada ijtimoiy-iqtisodiy faollik oshib, madaniy merosni asrash, milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish va xalqaro turistik aloqalarni mustahkamlash jarayonlari jadallashmoqda. Shu bois, Qashqadaryoda ziyorat turizmini rivojlantirish istiqbollari nafaqat diniy-ma’naviy, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda ham keng imkoniyatlar yaratishi kutilmoqda.

Xulosa. Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmining tarixiy yo‘nalishlarini o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, bu soha nafaqat diniy e’tiqod, balki hududning madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotida ham muhim o‘rin tutadi. Qashqadaryoda qadimdan shakllangan ziyorat maskanlari — Shayx Shamsiddin Kulol, Xoja

Doniyor, Imom Termiziy va boshqa muqaddas joylar — xalqimizning ma'naviy qadriyatlarini asrab-avaylash, yosh avlodni milliy g'urur va tarixiy xotira ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ziyorat turizmi hudud iqtisodiyoti rivojiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga, infratuzilma va xizmat ko'rsatish sohasining modernizatsiyasiga sezilarli hissa qo'shmoqda. Shu bilan birga, ayrim muammolar — ayrim ziyorat joylarida infratuzilmaning sustligi, restavratsiya ishlarining yetarli darajada tashkil etilmaganligi va mutaxassis kadrlar tanqisligi — bu yo'nalishda izchil islohotlarni davom ettirish zarurligini ko'rsatadi. Kelgusida ziyorat turizmini yanada rivojlantirish uchun mahalliy meros obyektlarini asrab-avaylash, turistik xizmatlar sifatini oshirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va marketing strategiyalarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, Qashqadaryoda ziyorat turizmining tarixiy yo'nalishlari nafaqat diniy-ma'naviy qadriyatlarning ifodasi, balki hududning iqtisodiy va madaniy taraqqiyotini belgilovchi strategik soha sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov, A. (2016). O'zbekiston hududlarida ziyorat turizmining shakllanish bosqichlari va diniy merosni saqlash masalalari. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Rasulov, M. (2019). Qashqadaryo viloyatida ziyorat turizmini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari. Qarshi: "Ilm ziyo" nashriyoti.
3. Abdullayev, B. (2020). O'zbekistonning muqaddas ziyoratgohlari va ularning tarixiy ahamiyati. Toshkent: "Fan va taraqqiyot" nashriyoti.
4. To'xtayev, D. (2021). Ziyorat turizmining iqtisodiy salohiyati va hududiy rivojlanishdagi o'rni. Samarqand: "Turizm" ilmiy markazi.
5. Yusupova, N. (2022). Ziyorat turizmi va madaniy diplomatiya: O'zbekiston tajribasi. Toshkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti nashriyoti.